

1613 Rettsoppgjøret etter Kalmarkrigen

København mottok meldingen om Mønnikhovens gjennombrudd i Stjørdalen samtidig som rykte tilsa at skottene hadde lidd nederlag ved Kringen. Kongen og myndighetene i København ble derfor meget rasende på trønderne. Det var enkelt å dra sammenligninger. En kan derfor si at gudbrandsdølenes bedrift kom stjørdalingene til skade.

Trønderne vil selvsagt ha det til at det var to vidt forskjellige "kamper". Jon Leirfall skriver blant annet at trønderne ble stilt opp mot 800 krigsøvde og topp utrustede elitesoldater, mens dølene angrep 300 dårlige utrustede soldater **fra bakhold**, og gjengir historikeren Trygve Mathisens utsagn: *"Ille var det, det er sant. Det er i alle tilfelle neppe tvil om at både samtiden og etterslekten har vurdert begivenheten på en måte som har vært urettferdig mot trønderne"*. -

Dette kan selvsagt inneholde en viss sannhet, men at en lokalhistoriker i Trøndelag henviser til at gudbrandsdølene vant fordi de brukte "bakhold", vitner mer om en bortforklaring for å forsvare sin slekt, samt forteller like meget om den tafatte strategien trønderne la opp til. Den trange Stjørdalen har tross alt flere muligheter for bakholdsangrep enn Gudbrandsdalen. Og i en krig finnes ingen regler om krigføring. Bakholdsangrep er en naturlig del av strategien. Trøndernes forsvarstale er helt forståelig, og uansett hvordan ettertiden bedømmer historiske hendelser vil de alltid bli preget av lokalpatriotiske holdninger. Vår store bondefører, Jon Leirfall, satte som vanlig på sin utmerkede måte ord på begivenhetene. Det er beundringsverdig det arbeid han og de andre forfattere har gjort gjennom *"Liv og lagnad"*. Trolig det viktigste kulturelle bidra i Stjørdal kommune. Likevel er det litt moro å analysere hva trønderne skriver om slaget i Kringen. Denne hendelsen blir flere steder i Stjørdalsbøkene forsøkt tonet ned. I de tre påfølgende uker vil jeg analysere litt att og fra rundt dette, og til slutt trolig komme med en helt annen årsaksforklaring på gudbrandsdølenes og trøndernes innsats - og hvorfor det gikk som det gikk - enn det som er gjengitt i *"Liv og lagnad"*.

Jämtlendingene fikk sterk kritikk

På herredagen i København sommeren 1613 ble det et hårdt oppgjør med jämtlendingene som ikke kom trønderne til unnsetning. De ble dømt til å miste sin odal, og det gamle privilegiet de hadde om halv skatt, ble opphevet. - Sten Bilde ble tiltalt for feil og forsømmelse under krigen og fradømt sitt embete. Han fikk også en stor bot. Andreas Austlid skriver i *"Sinklar-soga"* at Sten Bilde ble dømt fredløs og flyktet til noen venner i Danmark. Han ble etter en stund pågrepet og satt i fengsel.

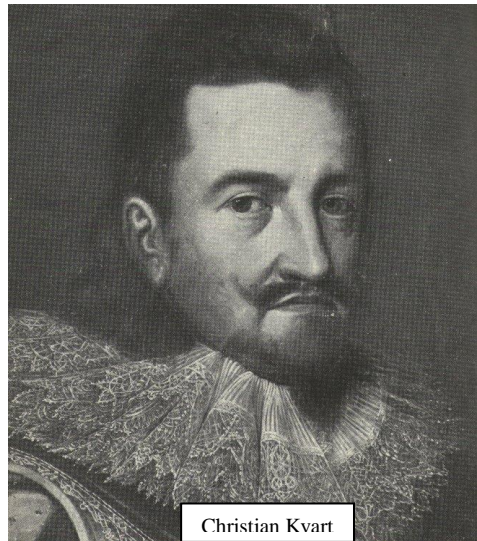
Bøndene i Stjørdal, Skogn og Verdalen fikk en generell dom for sin manglende innsats og motstand, spesielt at de ikke hadde angrepet Mønnikhoven ved Einang og Kilgårdene. Kun de som kunne bevise at de ikke kunne lastes for sin innsats slapp unna. Det var for eksempel de som var gamle og syke, eller hadde fått brent ned sine gårder eller var gårder hvor kun enker satt igjen med barn.

Dommen

Domskommisjonen dømte alle til 8 ørtunger og 13 mark. I tradisjonen heter det at hver gård ble dømt til å betale to kyr, hvilket skulle tilsvare verdien av bota. Og det var ikke bare bonden og gården i seg selv som ble dømt, men husmenn, sønner og tjenestegutter fikk samme bot, kort sagt de over 12 år.

Fra trønderhold må nok dommen sies å være hård og urettferdig, da det i domspremissene sies: "*Mønnikhoven kom med et ringe antall Krigsfolk*", og at bøndene var tre ganger så mange. Alle unnskyldninger vedrørende dårlig bevæpning, regnværet som gjorde det umulig å skyte og mangelen på mat, ble ikke tatt til følge av domstolen. Hadde bøndene gått på ville nok Mønnikhoven blitt slått, heter det. Det var "*en modvillig og grov Forseelse*", trønderbøndene hadde gjort seg skyldige i.

En skulle vel kunne tro - for å si det litt spydig - at været var det samme for felttoget som for de lokale bønder. Likeså matmangel og andre forhold som fremkommer i unnskyldningene. Det som nok gjorde sitt til at det ble tatt ut tiltale mot samtlige bønder i store deler av Trøndelag og Jämtland, og derigjennom forårsaket den urettferdighet som trønderne følte, var ene og alene den sammenligningen som ble gjort mellom gudbrandsdødens innsats/resultat og trøndernes innsats/resultat. Enkelt og greit.

Motsetning mellom by og land

Dertil oppstod det et annet forhold som gjorde sitt til at utfallet ble som det ble til slutt, nemlig den store motsetningen som oppstod under rettsoppgjøret mellom bøndene og borgerskapet (embetsvelde/offiserer). Det er helt klart at Sten Bilde og offiserene søkte å minske sitt ansvar ved å legge skylden mest mulig på bøndene. Borgerskapet i Trondheim gjorde sitt beste for å forsvare Sten Bilde, som var svært populær fordi han hadde latt "byfolket" slippe billig fra krigsforberedelsene. Dette var ikke første gangen byfolket sviktet.

Flere episoder gjennom historien har vist et markant skille mellom by og land når det gjelder villighet og evne til å forvare seg selv, sitt land og sin selvstendighet. Det er en kjensgjerning at innbyggerne i Trondheim "sviktet" bøndene og Olav Engelbrektsson under striden om nasjonal selvstendighet og innføringen av reformasjonen i 1537. Da bøndene senere holdt ut mot danske og svenske inntrengere på slutten av 1500-tallet, var det igjen folk fra Trondheim som "sviktet" ved å undertegne papirer med troskap ovenfor utlendingene og fienden. Når det er sagt kan det muligens hevdes at byfolket aldri har hatt særlig valg. Handel var det primære. Med hvem kanskje det sekundære.

For ytterligere å sette forholdet mellom by og land inn i et perspektiv, er det interessant å gjengi hva Thomas Michell – som var britisk generalkonsul i Norge – skrev i 1886 hva gjaldt innsatsen til Sten Bilde. (sitat): "Sten Bilde ble senere stilt for retten og straffet for påståtte forsømmelser ved at han ikke slo fienden tilbake, og en viss aktsomhet er derfor nødvendig når man vurderer de offisielle klagemål som borgermesteren og lagmannen anførte mot bøndene ved denne anledning, som lød som følger: "*Hvordan kan vi føre en krig i dette landet med bønder? Se bare på hvordan de opptrådte ovenfor soldatene*". Sten Bilde bekreftet at lagmannen måtte "*ride og gå rundt hele natten for å bringe disse bønder og vriompeiser til orden; likevel kan man ingenting oppnå med dem, siden de ikke holder stand, men legger på flukt så snart de ser fienden*". Bilde hevdet til sitt forsvar: "*Jeg gjorde mitt beste, med aktsomhet, i henhold til de råd og midler som var til rådighet, og i henhold til det som var mulig å oppnå med disse bøndene. Gud trøste og hjelpe dem som ikke har annet å støtte seg*

til enn bønder ved slike høve” (sitat slutt). – Dette syner vel med all tydelighet at noen forsøkte å skylde på andre.